

Роман Куций

Національна академія внутрішніх справ

ВІДМЕЖУВАННЯ ПОГРОЗИ ВІД ІНШИХ СПОСОБІВ УЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ ЗА КК УКРАЇНИ

Roman Kutsyi

National Academy of Internal Affairs, Ukraine

DEMARCATION OF THREATS FROM OTHER WAYS OF COMMITTING A CRIME ACCORDING TO CRIMINAL CODE OF UKRAINE

This article investigates the features of demarcation of threats from other related ways of committing a crime. Author states that the crime related methods are those causing informational or other acts concerning the content of the threat itself. The conclusion is being made that the threat itself is marked off from other related ways dealing with the committing informational acts, on the grounds: a) the content of information transmitted and b) the characteristics of recipient who transfers this information along with opportunities to cause effects on the mental state of the recipient and thus to generate fear in his emotions. However, apart from other related methods of committing a crime, the threat is marked off according to the nature of the socially dangerous act which is not informational one but physical.

Key words: threat, way of committing a crime, informational acts, involvement, inclination, compelling, public calls.

У сучасних умовах особливої актуальності набувають питання дослідження сутності погрози як способу вчинення злочину. Пояснюється це тим, що погроза, з одного боку, характеризується вчиненням специфічних суспільно небезпечних діянь, а з іншого – є досить поширеним способом учинення злочинів, який до того ж має певні подібні ознаки з іншими способами вчинення злочину. Відповідно до цього й виникає необхідність поглибленого дослідження ознак відмежування погрози від інших суміжних способів учинення злочинів.

Принагідно зазначимо, що окремі аспекти погрози в кримінальному праві вже досліджувалися у працях вітчизняних та зарубіжних учених (Р. Ш. Бабанли, О. Л. Гуртовенко, І. В. Самощенко, О. М. Храмцов, В. В. Шаблистий), але в цих працях окремо не розглядалися ознаки відмежування погрози від суміжних способів учинення злочину.

Зважаючи на сказане, **метою** статті є дослідження ознак відмежування погрози від суміжних способів учинення злочину.

Необхідно наголосити, що відмежування варто проводити тільки з тими способами вчинення злочину, з якими погроза має певні спільні (суміжні) ознаки. Такими ознаками можуть бути, по-перше, характеристика самих дій, у яких виражаються відповідні способи вчинення злочину, і, по-друге, зміст погрози та інших способів учинення злочину. Іншими словами, необхідність відмежування погрози від інших способів учинення злочину існує тільки тоді, коли такі способи характеризуються суміжними діяннями або є подібні за змістом.

Як впливає з дослідження об'єктивних ознак погрози, вона характеризується вчиненням активних інформаційних дій, що полягають у вираженні та доведенні до адресата інформації про намір учинити відповідні діяння. Тому суміжними з погрозою способами вчинення злочину варто визнавати ті, які характеризуються (можуть характеризуватися) вчиненням діянь, спрямованих на вираження та доведення відповідної інформації. Такими способами, зокрема, є: примушування, схиляння, втягнення, пропаганда, публічні заклики, виготовлення та розповсюдження матеріалів із закликами, розголошення інформації, надання неправдивої інформації тощо.

Наступною суміжною ознакою є зміст погрози та зміст інших способів учинення злочину. За цією ознакою суміжними є ті способи, які хоч і не полягають у вчиненні інформаційних дій, проте стосуються тих діянь, які можуть виступати змістом погрози. Наприклад, змістом погрози є заподіяння вбивства чи насильства, відповідно до цього вбивство та заподіяння насильства є

суміжними способами. Тобто існує необхідність відмежування погрози від самого вчинення діяння, що виступає змістом погрози.

Відмежовуючи примушування від погрози, необхідно виходити з того, що сама погроза може бути одним із способів примушування. У ст. 40 КК України визначається, що примус може набувати двох видів: а) фізичний примус та б) психічний примус. Фізичним примусом визнається вплив на тілесну недоторканність та свободу особи¹, а психічним – вплив на психічний стан (психічну недоторканність) особи. Водночас у кримінально-правовій доктрині констатується, що психічний примус можливий тільки шляхом вчинення погрози².

Із цього випливає, що погроза є способом учинення психічного примусу, який, зокрема, може виступати способом учинення злочину. Відтак психічний примус та погроза не можуть розмежовуватися, оскільки є невід'ємним органічним поєднанням, де психічний примус неможливий без погрози, а будь-яка погроза, по суті, є психічним примусом.

На відміну від цього, погроза є суттєво відмінною від фізичного примусу, оскільки передусім вона полягає у вчиненні виключно інформаційних дій (вираженні та доведенні до адресата інформації про намір учинення злочину), тоді як фізичний примус полягає у вчиненні діянь, які прямо впливають на фізичний стан (фізичну недоторканність) особи. Тобто діяння при фізичному примусі носять не інформаційний характер, а є прямим впливом на фізичну недоторканність потерпілого. За своєю сутністю фізичний примус та погроза є суміжними за ознакою змісту діяння і відмежовуються за ознакою характеру діяння.

Досить схожим у цьому контексті є відмежування погрози від схиляння та втягнення, які, з одного боку, також можуть характеризуватися вчиненням інформаційних діянь, а з іншого – «фізичних». Як стверджує В. В. Дзундза, втягненням є негативний вплив на свідомість та волю особи, яка втягується. Досліджуючи втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антисоціальну діяльність, учений констатує, що формами такого втягнення є пропаганда антисоціального способу життя та схиляння до відповідної поведінки. При цьому схиляння охоплює такі форми, як: залучення, спонукання та примушування, а найбільш поширеними способами втягнення неповнолітніх, на думку вченого, виступають: обіцянка, переконання, прохання, підкуп, обман, погроза, насильство³.

Таким чином, доходимо висновку, що схиляння є однією з форм втягнення, а погроза може виступати одним зі способів схиляння. Водночас способами схиляння можуть виступати: переконання, умовляння, підкуп, заподіяння фізичного насильства тощо.

Окремі з цих способів виявляються у вчиненні «фізичних» дій, тобто стосуються справляння впливу на фізичний стан особи, яка схиляється чи втягується. Тому такі способи відмежовуються від погрози саме за характером діянь, оскільки вони тільки здійснюють вплив на фізичний стан.

На противагу цьому інші способи схиляння, які полягають у вираженні та доведенні до адресата інформації, відмежовуються від погрози за змістом інформації, що передається. Так, у випадку погрози суб'єкт виражає та доводить інформацію про намір учинення відповідних діянь, які можуть завдати шкоду адресату чи його близьким. При цьому обов'язково відбувається вплив на психічний стан адресата, що зумовлює виникнення в останнього страху.

Водночас способи схиляння, які також полягають у вираженні та доведенні інформації, забезпечують передання змістовно іншої інформації, яка не стосується наміру вчинювати діяння, що можуть заподіяти шкоду адресату або його близьким. Навпаки, така інформація може стосуватися вчинення діянь на користь адресата чи його близьких (передання грошових коштів, допомога у вирішенні певних проблем, забезпечення фізичного захисту тощо). Безумовно, сприйняття адресатом такої інформації також певним чином впливає на його психічний стан, проте зазначений вплив не зумовлює виникнення емоції страху. Це означає, що погроза та інші «інформаційні»

¹ Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар (2013). Т. 1: Загальна частина. Харків: Право, 160.

² Александров, Ю.В., Антипов, В.І., Володько, М.В. [та ін.] (2009). *Кримінальне право України. Загальна частина*. Київ: Атіка, 237; Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар (2013). Т. 1: Загальна частина. Харків: Право, 162; Бажанов, М.І., Баулін, Ю.В., Борисов, В.І. [та ін.] (2005). *Кримінальне право України. Загальна частина*. Київ: Юрінком Інтер, 308.

³ Дзундза, В.В. (2005). *Кримінальна відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну або іншу антигромадську діяльність*: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Харків, 8.

способи схиляння відмежовуються за змістом інформації, яка виражається та доводиться до адресата.

Що ж стосується пропаганди як форми втягнення, то вона відмежовується від погрози також за змістом інформації, що виражається та доводиться до адресата.

Під пропагандою в українській мові розуміється «поширення і постійне, глибоке та детальне роз'яснення яких-небудь ідей, поглядів, знань»¹.

Виходячи зі співвідношення назви та диспозиції ст. 436 КК України, можемо припустити, що пропаганда виявляється у формі публічних закликів чи у формі виготовлення матеріалів із закликами. Проте, незважаючи на форму пропаганди, вона полягає у вираженні та доведенні відповідної інформації, але зміст такої інформації не стосується вчинення діянь, які можуть заподіяти шкоду адресату або його близьким.

Тому цілком виправданим є висновок, що погроза відмежовується від пропаганди за змістом інформації, яка виражається та доводиться адресатові.

Наступним суміжним способом учинення злочину є публічні заклики, які, так само як і погроза, полягають у вчиненні інформаційних дій, тобто у своєрідному вираженні та доведенні інформації. При цьому основною ознакою відмежування погрози від публічних закликів є також ознака змісту інформації, яка передається. У разі публічних закликів суб'єкт виражає та доводить до адресата інформацію, яка зумовлює виникнення в нього бажання вчинити відповідні діяння або стимулює раніше сформульоване бажання. У цьому зв'язку вплив на психічний стан адресата відбувається, як правило, за рахунок заохочення відповідної поведінки, а тому призводить здебільшого до виникнення позитивних емоцій в адресата. Проте це не виключає, що психічний вплив на адресатів при публічних закликах може зумовлювати виникнення в них емоції страху. У цьому зв'язку інформація, яка передається при публічних закликах, також може стосуватися наміру вчинення діянь, які здатні спричинити шкоду адресатові чи його близьким. Утім, на відміну від погрози, така інформація стосується намірів не суб'єкта, який виражає та доводить інформацію, а намірів третіх осіб.

У цьому контексті інформація, яку передає суб'єкт, може бути правдивою або неправдивою (вигаданою). Головним тут залишається лише зумовлення виникнення в адресата бажання вчинити відповідні діяння.

Крім того, погроза та публічні заклики відзначаються за колом можливих адресатів. Зокрема, погроза адресується конкретно визначеній особі чи групі осіб, а публічні заклики адресуються до невизначеного кола осіб. Відповідно до цього, погроза має індивідуальний характер, тоді як публічні заклики – масовий (індивідуально невизначений) характер.

Таким чином, погроза відмежовується від публічних закликів за змістом інформації, що виражається та доводиться до адресата. У разі публічних закликів така інформація або ж взагалі не стосується наміру вчинення діянь, що можуть загрожувати адресатові чи його близьким, або ж стосується тільки намірів третіх осіб, але не суб'єкта закликів, учинити такі діяння стосовно адресата чи його близьких. Натомість у разі погрози інформація, яка виражається та доводиться, стосується саме намірів суб'єкта (його співучасників) учинити відповідні діяння стосовно адресата чи його близьких. Поряд із цим погроза та публічні заклики відмежовуються за колом можливих адресатів.

Досить близьким за змістом до публічних закликів є виготовлення та розповсюдження матеріалів із закликами. Очевидно, що відмежування погрози та виготовлення або розповсюдження матеріалів із закликами також відмежовується за тими самими ознаками, що і погроза від публічних закликів.

Пояснюється це тим, що інформація, яка виражається в матеріалах, по суті, є закликом, а отже є відмінною від інформації, що виражається при погрозі.

Погроза та виготовлення чи розповсюдження матеріалів мають спільні ознаки, оскільки при погрозі інформація також може передаватися письмово, графічно, фото-, кіно- чи відеозаписами. При цьому вираження такої інформації є створенням матеріалу, а його передавання – розповсюдженням.

Проте зміст інформації, що викладається в таких матеріалах, є принципово різним. Так, у разі погрози інформація стосується наміру суб'єкта (його співучасників) учинити діяння, які можуть

¹ Словник української мови (1977). Т. VIII: *Природа–Ряхтливий*. Київ: Наукова думка, 246.

завдати шкоди адресатові чи його близьким. Тоді як інформація, що знаходить відображення у матеріалах із закликами, або взагалі не стосується наміру вчинення діянь на шкоду адресата чи його близьких, або стосується тільки наміру третіх осіб, але не суб'єкта, вчинити такі діяння.

Також існує необхідність відмежування погрози від розголошення інформації. Розголошенням є повідомлення будь-яким способом відповідної інформації хоча б одній сторонній особі (особі, яка не повинна була знати таку інформацію).

У свою чергу, відмінним від погрози є те, що інформація, яка розголошується, може стосуватися будь-чого: як наміру вчинити відповідні діяння, так і будь-яких інших відомостей. Основоположним тут є тільки характер інформації, яка розголошується, а саме таку інформацію не повинні знати сторонні особи. До інформації, яка розголошується, можна віднести державну чи комерційну таємницю, таємницю особистого життя, відомості, які принижують чи ганьблять особу, тощо.

Натомість погроза стосується вираження та доведення тільки інформації про намір учинити відповідні діяння, що можуть завдати шкоди адресатові чи його близьким.

Разом із цим відмежування погрози та розголошення інформації можливо і за колом адресатів, яким передається така інформація. У разі розголошення інформації вона передається сторонній особі, тобто особі, яка не повинна знати про неї. На відміну від цього, інформація при погрозі адресується саме особі, яка може зазнати шкоди, у разі її реалізації.

Отже, ознаками відмежування погрози від розголошення інформації є: а) зміст інформації, яка передається; б) коло адресатів передання інформації.

Також існує необхідність відмежування погрози від надання неправдивої інформації. Як зазначає О. В. Кириченко, завідомо неправдиве повідомлення про загрозу громадській безпеці вчинюється саме шляхом інформаційних дій, а відмежовуються такі дії від погрози за змістом інформації, що передається¹.

Саме тому, як і в попередніх випадках, таке відмежування ґрунтується на змісті інформації, що передається. Так, по-перше, при наданні неправдивої інформації вона може стосуватися будь-якого кола відомостей, а не тільки наміру вчинити відповідні діяння. По-друге, інформація, що надається, є обов'язково неправдивою і суб'єкт надання інформації завідомо знає про це. Водночас інформація, яка передається при погрозі, може бути як правдивою (достовірною), так і неправдивою (недостовірною).

Більше того, передання неправдивої інформації може не забезпечувати впливу на психічний стан адресата, а у випадках, коли такий вплив має місце, він не зумовлює виникнення емоції страху в адресата.

Окрім того, передання неправдивої інформації можливо набагато ширшому колу адресатів, ніж передання інформації про погрозу, а також не обов'язково, що неправдива інформація стосується адресата.

Разом із цим при погрозі виражається та доводиться інформація про намір суб'єкта (його співучасників) вчинити відповідні діяння в майбутньому. Іншими словами, така інформація стосується: а) поведінки суб'єкта погрози чи його співучасників; б) поведінки, яка ще не відбулася, а тільки може відбутися в майбутньому.

Водночас повідомлення неправдивої інформації може стосуватися як поведінки суб'єкта, так і інших осіб, а також стосуватися минулої чи майбутньої поведінки, однак така інформація обов'язково є неправдивою, тобто не відповідає дійсності.

Відтак ознаками відмежування погрози та повідомлення неправдивої інформації варто визнавати саме ознаки змісту інформації, що виражається та доводиться до адресата.

Отже, ознаками відмежування погрози від інших суміжних способів вчинення злочину, що також полягають в інформаційних діяннях, є ознака змісту інформації, що передається відповідному адресатові. Крім того, додатковими ознаками відмежування цих способів можуть виступати ознаки адресата передання інформації, ознаки можливості спричинення впливу на психічний стан адресата та зумовлення в нього емоції страху тощо.

Наступною групою суміжних способів учинення злочину є ті, що збігаються (є суміжними) із

¹ Кириченко, О.В. (2005). *Кримінально-правові та кримінологічні аспекти протидії завідомо неправдивим повідомленням про загрозу громадській безпеці*: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Харків, 7.

самим змістом висловленої погрози, тобто полягають у вчиненні тих діянь, які є змістом погрози. Ознаки відмежування від окремих із цих способів (фізичного примусу та розголошення відомостей) деякою мірою вже описувалися вище.

У цьому зв'язку способами вчинення злочину, подібними до змісту погрози, є: вбивство; заповідання насильства; знищення та (або) пошкодження майна; розголошення відомостей; терористичний акт; незаконні дії з радіоактивними матеріалами; вчинення або невчинення дій з використанням повноважень, зумовлених займаною посадою, службового становища чи службових повноважень, повноважень особи, яка здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг; напад на службові або житлові приміщення осіб, які мають міжнародний захист, а також викрадення або позбавлення волі цих осіб; вилучення майна; обмеження прав, свобод та законних інтересів; викрадення або позбавлення волі.

На наш погляд, ознакою відмежування погрози від перерахованих способів учинення злочину є характер діяння.

Так, практично всі з перерахованих способів учинення злочину (за винятком розголошення відомостей) полягають у вчиненні фізичних, а не інформаційних діянь. Тобто виявляються в конкретному фізичному впливі на потерпілого чи предмет злочину. Такі діяння знаходять реальне об'єктивне відображення в дійсності, а не тільки впливають на психічний стан адресата.

На відміну від цього, погроза полягає у вчиненні саме інформаційних дій, що полягають у вираженні та доведенні інформації до адресата. При цьому справляється вплив не на фізичний, а на психічний стан адресата. Іншими словами, при погрозі суб'єкт тільки декларує (окреслює) намір учинити відповідні діяння в майбутньому, але ще не вчиняє їх. Більше того, погроза ще не означає обов'язкової її реалізації, тобто не завжди виражена та доведена погроза може бути реалізована.

Натомість перелічені способи полягають у безпосередньому вчиненні діянь, якими погрожує суб'єкт. Інакше кажучи, суб'єкт не просто впливає на психічний стан потерпілого, висловлюючи відповідний намір, а реально вчинює діяння, що є змістом погрози.

Таким чином, ознакою відмежування погрози від способів учинення злочину, які збігаються зі змістом погрози, є характер самого діяння, вчинюваного суб'єктом.

Провівши дослідження ознак відмежування погрози від суміжних способів учинення злочинів, можемо сформулювати такі висновки.

По-перше, суміжними з погрозою слід визнавати способи вчинення злочинів, які або характеризуються вчиненням інформаційних діянь, або стосуються вчинення діянь, що є змістом погрози.

По-друге, ознакою відмежування погрози від інших суміжних способів учинення злочину, що також полягають у вчиненні інформаційних діянь, є ознака змісту інформації, яка передається відповідному адресатові. Крім того, додатковими ознаками відмежування цих способів, можуть виступати ознаки адресата передання інформації, ознаки можливості спричинення впливу на психічний стан адресата та зумовлення в нього емоції страху.

По-третє, ознаками відмежування погрози від інших способів учинення злочину, які полягають у вчиненні діянь, що є змістом погрози, виступає ознака характеру діяння. Зокрема, погроза характеризується вчиненням інформаційних діянь, а зазначені суміжні способи – фізичних діянь.

References

1. Aleksandrov, Yu.V., Antipov, V.I., Volodko, M.V. [ta in.] (2009). *Kriminalne pravo Ukraini. zagalna chastina*. Kiiv: Atika, 237.
2. Bazhanov, M.I., Baulin, Yu.V., Borisov, V.I. [ta in.] (2005). *Kriminalne pravo Ukraini: zagalna chastina*. Kiiv: Yurinkom Inter.
3. Dzundza, V.V. (2005). *Kriminalna vidpovidalnist za vtyagnennya nepovnolitnix u zlochinnu abo inshu antygromadsku diyalnist*: avtoref. dis. na zdobuttya nauk. stupenya kand. yurid. nauk: spec. 12.00.08 «Kriminalne pravo ta kriminologiya; kriminalno-vikonavche pravo». Xarkiv.
4. Kirichenko, O.V. (2005). *Kriminalno-pravovi ta kriminologichni aspekti protidii zavidomo nepravdivim povidomlenniam pro zagrozu gromadskij bezpeci*: avtoref. dis. na zdobuttya nauk. stupenya kand. yurid. nauk: spec. 12.00.08 «Kriminalne pravo ta kriminologiya; kriminalno-vikonavche pravo». Xarkiv.
5. *Kriminalnij kodeks Ukraini. Naukovo-praktichnij komentar* (2013). *T.1: zagalna chastina*. Xarkiv: Pravo, 160, 162.
6. *Slovník ukraínskoi movi* (1977). *T. VIII: priroda-ryaxtlivij*. Kiiv: Naukova dumka.